

Tito — strateg mira

Josip Broz Tito nije samo vojskovođa i strateg, nego i stvaralac pobedonosne revolucionarne armije. Revolucija je osnova svih njegovih usmerenja. Sve je tome podređeno, što znači da sve treba biti podređeno ljudskom, humanijem, demokratskijem i slobodnijem, jer »mi smo uvijek isticali da u socijalizmu na prvom mjestu mora da bude čovjek, proizvođač i stvaralac«, odnosno: »zaboraviti na radnog čovjeka, znači zaboraviti na suštinu i smisao socijalizma«. Njegov pogled je uvek bio usmeren na ključne tačke preokreta, tamo gde se teorija, prihvaćena u Oktobru, a temeljito proučena u robijašnicama, pretvara u praksu, u njegovom slučaju i dokazivanu — pa onda dalje u teoriju razvijanu — u dugogodišnjoj borbi za modernu partiju radničke klase, »koja je radničku klasu osposobljavala i osposobila da preuzme vodeću ulogu u društvu«, i u narodnooslobodilačkoj borbi, koja je kao rat naoružanog naroda bila istovremeno i nacionalno-oslobodilačka borba i socijalistička revolucija. Vojska, vojno ratovodstvo, mogući oblici ratovanja, svi oblici organizovanja za rat — sve je to podređeno osnovnom: istorijskom cilju radničke klase. I kod Tita u tom smislu ne postoje dva ili više stavova, nezavisno o kom razdoblju govorimo — predratnom, ratnom ili savremenom. Misao je uvek ista, samo se uslovi ne poistovećuju.

Svakako, uza svu epohalnu veličinu sopstvene misli Josipa Broza (epohalnu u smislu stalnog prožimanja teorije i prakse, u smislu mudrosti da se uvek pitanje prakse reši primenom novih kombinacija »pravilnim načinom primene novih sila koje su pre njega pronađene«) ne treba je sagledavati ni u jednom detalju, niti u bilo kojoj dimenziji, bez oslonca na smisao Marksovog učenja i Lenjino-

vog tumačenja. Kod Tita je, nema sumnje, njegova lična genijalnost dostigla trajnu vrednost po tome što je nalazio nova rešenja, uzimajući u obzir sva prethodna iskustva komunističkog pokreta (čak bi se moglo reći: iskustvo svih revolucija) i što je svoje osnovno usmerenje temeljio na naučnom marksizmu. Pa ako i govorim samo o vojskovođi Josipu Brozu, da bismo shvatili tu vrstu vojskovođe, treba znati da naš radnički pokret, ni Jugoslaviju, nije gledao izvan internacionalnog radničkog pokreta, izvan sveta, stalno je — i opet je tu teorijska osnova u Marks-u — sagledavajući realno odnose snaga i u radničkom pokretu i u svetu, sagledavajući zrelost i organizovanost revolucionarnih pokreta i dubokih promena koje izazivaju nova otkrića, tražio svoj put, našu samosvojnost. Zar nije stalno govorio: »Ima samo jedan socijalizam, ali je mnogo puteva do njega«.

Već je utvrđeno da je »Titova primena koncepcije o opštenarodnom odbrambenom ratu u razdoblju od 1941. do 1945. godine bila ne samo jedini stvarno moguć i realan put ka pobi u oslobođilačkom ratu i revoluciji već je, s istorijske tačke gledišta, bila ravna naučnom otkriću«. Radilo se o prakticiranju teorija velike trojice (Marks-Engels-Lenjin) o ratu naoružanog naroda. Međutim, ako sada i znamo, i ako je to znanje pouzdano, da je to bio »jedini stvarno moguć i realan put«, mislim da je to stvarno i pre nego što smo ušli u rat znao samo Josip Broz Tito. Činjenica je da su se svi jugoslovenski komunisti vaspitavali na sovjetskoj revoluciji i da su, uglavnom svi, u viziji jugoslovenske »crvene bune« sagledali svoj oblik petrogradskog oktobarskog ustanka.

Tito je, kao duboki teoretičar prakse, pre svega znao da se revolucije u načinu ne ponavljaju, čak ni onda kad su im i parole i ciljevi isti. Drugo: znao je da uspeh ustanka nije u uspehu jedne ili zbiru vojnih akcija, već da »uspeh vojne akcije zavisi od neprekidnog političkog angažovanja širokih narodnih masa«. Ali, shvatiti da primena klasičnih oblika revolucionarnih ustanaka (početak i centar u gradovima) ne rešava »jugoslovenski slučaj« bilo je verovatno lakše nego odgovoriti na pitanje »da li je u uslovima okupacije zemlje i u vreme kada su osovinske sile bile na vrhuncu svoje vojne moći moguće pokrenuti oružanu borbu, koja bi svojim uspešnim razvitkom osigurala neprekidni rast i konačnu pobedu narodnooslobodilačkog pokreta i revolucije, odnosno koji oblik oružanog ustanka može u datim uslovima računati sa uspehom«?

Odgovor je, zapravo, sadržan u prethodno utvrđenoj političkoj strategiji Komunističke partije: Tito tu strategiju osmišljava od onog trenutka kad se kasno ujesen 1936. godine vraća u zemlju »da ru-

kovodi radom Partije, da za to snosi punu odgovornost i da pripremi uslove za formiranje rukovodstva KPJ u zemlji» pa sve do stvaranja jedinstvene revolucionarne platforme na Petoj zemaljskoj konferenciji oktobra 1940. godine. Ta se strategija zasnivala (i to je kao određenje ostalo konstanta za sva buduća vremena) na tome da je Partija »jedina garancija za budućnost i pobjedu naše klase i naših naroda«. Tito je 1937. godine konstatovao i ovo:

»Radeći u interesu svoga naroda: u interesu mira, demokracije nacionalnog oslobođenja i nezavisnosti Jugoslavije, mi, komunisti, time nimalo ne odstupamo od svojih načela, naprotiv, jedino je to pravi put kojim avangarda radničke klase mora da ide. Jedino najtješnja povezanost s narodom, s masama, zajednička borba za opća dobra naroda, garancija je za pobjedu bolje budućnosti, za koju se mi, komunisti, borimo. Ali čim bismo mi, komunisti, išli drugim putem, putem izolovanja od širokih masa — naše majke, bili bismo osuđeni na propast«.

(To Titovo shvatanje je u temelju njegovih nastojanja čitavo vreme. Samo nekoliko primera:

— maj 1969: »Narod ne smijemo razočarati! Komunisti moraju tako raditi da se to ne dogodi...«

— avgust 1969: »Mi komunisti moramo biti u punoj mjeri svjesni da smo odgovorni pred narodom i zato moramo biti disciplinirani... Jedinstvo naših naroda moramo jačati odozdo — pravilnim rješavanjem svih problema...«

— oktobar 1969: »Kad mi ne bismo vodili politiku koju narod odobrava, onda bismo imali dosta teškoća...«

— maj 1971: »Mi (komunisti) smo ipak odgovorni za sve. Naš narod tako gleda na nas.«

— april 1974: »Mi smo partija koja sluša i mora da sluša puls naroda, koja mora da osjeti što narod želi, ali i da gleda dalje, kao vodeća idejno-politička snaga.«

I uvek tako, stalno.)

Tito, naime, i Partiju, i klasu, i narode i narodnosti Jugoslavije za revoluciju, koja je počela kao narodnooslobodilački rat, priprema sa marksističkim shvatanjem: »Revoluciju ne može izvesti Partija — revoluciju može izvesti samo narod!«

U tom shvatanju je ključ rešenja koja je otkrio izrastajući u veličanstvenog vojskovođu drugog svetskog rata, ali i više od toga: u vojskovođu mira.

Snage demokratske i socijalističke revolucije su od početka imale superiornu ulogu, jer je to bio interes naroda. U uzajamnom proži-

manju političke i vojne strategije Komunističke partije ustrajno se javljaju kao konstante: istorijski cilj radničke klase i, što u konačnom i nije drugo, taj cilj ostvarivan kao interes osnovnih slojeva naroda.

I

Mnogo godina pre nego što je razradio plan organizovanja narodnooslobodilačkog ustanka jugoslovenskih naroda, primenjujući u praksi marksističku koncepciju opštenarodnog rata u kome se stvarene i razvijane nove, istinski revolucionarne snage s originalnom ratnom veštinom usklađenom autentičnim načinom naše revolucije, Josip Broz Tito je izučio vojnu istoriju i vojnu nauku. Klauzevica je, na primer, do tančina znao, a na marksističkim analizama i procenama Engelsa i Lenjina temeljito je razradio strategiju i taktiku revolucionarne akcije »tretirajući ustanak kao vještinu«.

U zimu 1940. i 1941. godine, kada je Evropa ušla već u drugu godinu rata, a kukasti krst lepršao gotovo nad svim zemljama starog kontinenta, u vreme kad Komunistička partija Jugoslavije, već temeljito reorganizovana i akciono osposobljena tako da zaista deluje kao politički reprezent svih naroda i narodnosti Jugoslavije, Josip Broz je rukovodećem partijskom aktivu držao predavanje o »strategiji i taktici oružanog ustanka« sa četiri teme:

- marksisti i ustanak;
- taktika uličnih bojeva;
- borbeni odredi;
- seljaštvo i ustanak;
- vojska i ustanak.

Titovu strategiju i taktiku ustanka vođenog kao trajni partizanski rat lakše je bilo shvatiti svima koji su znali stavove iznete u njegovom izlaganju. Međutim, Tito ne govori (u tom predavanju) o ratu protiv okupatora, nego o ustanku »kao najvišem obliku klasne borbe«. No, taktiku je kasnije trebalo samo primeniti uslovima stvorenim okupacijom i »kako u cijeloj zemlji tako i u svakom pojedinom mjestu uspješno operisati«.

Titova uputstva su zasnovana na praksi prethodnih revolucionarnih ustanaka — uspešnih i neuspešnih. Osnovno je — tvrdi u analizi i instrukciji za akciju — da »ustanak mora biti u tančine svestrano pripremljen, organizovan — i kroz sve faze njegovog razvitka rukovođen od revolucionarne avangarde proletarijata«, s tim što »Partija mobilise najšire proletherske i uopće radne mase oko

parole oružanog ustanka«. Podseća na Lenjina: »Da bi ustanak uspio, ne smije počivati na zavjeri niti na jednoj partiji, već na naprednoj klasi. Ustanak mora počivati na revolucionarnoj ustalasanosti naroda«. Primer estonskog ustanka, koji nije uspeo zbog toga što je vođen »u apsolutnoj suprotnosti s onim čemu nas uče Engels i Lenjin«, odnosno zbog toga što »se samo Partija pripremala za ustanak«. I to je »samo« dva puta podvučeno!

Drugo je pitanje: izbor pravog trenutka »u historiji sazrijevajuće revolucije«, sposobnost da se odredi čas kad su »mase spremne da se bore i da umiru za pobjedu revolucije prezirući smrt... prožete gorčinom i neobuzdanom mržnjom prema postojećem sistemu«.

Tito je tada govorio o precizno razrađenom planu ustanka u velikim gradovima i industrijskim centrima, o mogućem obliku obnavljanja petrogradskog ustanka, ali u nekoliko navrata naglašavajući značaj specifičnosti, jer o tome »kako treba voditi operacije«, ne odlučujemo sami: »ovo pitanje zavisi od konkretne situacije, od mjesta, od naših snaga, od snaga neprijatelja«. Kaže da je »skoro nemoguće govoriti o ovom pitanju, a da ne padnemo u šematizam« a pri tome: »moramo u oružanom ustanku stalno biti u ofanzivi«, a dogodi li se da smo primorani na povlačenje, onda »i u toku povlačenja treba stalno davati neprijatelju otpor, jer u pravilnom, planskom i organizovanom povlačenju možemo neprijatelja prilično oslabiti, a svoje snage očuvati i u povoljnom momentu ponovo preći u ofanzivu«.

Za ustanak je neophodno imati »jedan centralni štab ustanka«. Ustanak, po uzoru na prethodne revolucije, treba da počne u gradovima, ali ga »odmah treba prenijeti na selo«, s nastojanjem »da se naoruža što je god moguće veći broj borbenog stanovništva... no ni u kom slučaju ne treba zanemariti žene«. Tretirajući ustanak kao vještinu, Tito insistira »na brzini i elastičnosti«, na »brzom i pravilnom snalaženju« s tim da rukovodstvo »u svim prilikama i situacijama mora da vlada«, pri čemu se »samoinicijativa mora razviti kod svakog pojedinca do maksimuma«.

Tito je u svojoj analizi prethodnih revolucija i programa naše revolucije govorio komunistima: »ne ističemo vojno pitanje (tj. pitanje prave vojne organizacije, koju ne treba brkati s pitanjem rada u buržoaskoj vojsci) na prvo mjesto«, ali »kad revolucija s najvećom žestinom kuca na vrata, onda mi izučavanje vojnih pitanja stavljamo na jedno od prvih mjesta i energično se laćamo stvaranja odreda revolucionarne vojske«, koji »treba da budu centralizovani, da se njihovom cjelokupnom djelatnošću ima rukovoditi iz jednog re-

volucionarnog vojnog štaba«. U ustanku je tako i učinjeno, kao što je u razradi planova primenjen i stav o kolektivnom dogovaranju svih »tako da plan bude djelo ne samo kolektivne saradnje već i da svaki pojedinac zna u tančine o čemu se radi, da bude sposoban u svako doba, u svakoj konkretnoj i novonastaloj situaciji, da rukovodi borbama odreda i masa uopće«.

Ni tada, ni ikada kasnije, Tito ustanak nije video kao pučistički manevar, ni kao »jedan jedinstveni i momentalni akt«, već kao dugotrajno krčenje puta »u žestokoj borbi s kontrarevolucijom«. I tu je, nekoliko meseci pre nego što je Jugoslavija napadnuta i okupirana, upravo sa shvatanjem da rat (govori o građanskom ratu) »može biti dugotrajan i veoma širokih dimenzija« prvi put razradio taktiku partizanskih odreda, koji »prilikom povlačenja u šumu« ne sme da ostanu bez »veze sa selom — i to ne samo zbog hrane i tome slično, već i zbog toga što partizani moraju uvijek znati gdje se i u koje vrijeme nalazi neprijatelj, u kom se pravcu kreće, i njegove namjere« jer »zadaca partizanskih odreda« i jeste u tome »da neprijatelja stalno drže u šahu«.

II

Situacija je nametnula druga rešenja: ne ustanak protiv sopstvene buržoazije (»Ona je anacionalna, ona prodaje nezavisnost svoje zemlje samo ako je uvjerena da će osvajač štititi njezine kapitalističke interese«, govorio je Tito oktobra 1940), nego ustanak protiv okupatora.

Uoči rata, Partija je mobilisala sebe, ali — koliko je mogla — i mase, za odbranu zemlje. O tome je mnogo pisano. Stav Tita i Partije, koju je uspešno pretvarao u jedinog političkog reprezentanta svih jugoslovenskih naroda i narodnosti, znao je i vladajući režim. Ima jedna policijska zabeleška o tome — izveštaj agenta o Titovim stavovima iznetim na partijskom savetovanju 29. marta 1941. godine u Beogradu:

»... Rat je neizbežan, zemlja će biti napadnuta, pa je potrebno napadaču pružiti što jači otpor... Iz toga za komuniste proističe jasan stav i dužnost: još više pojačati antifašistički front aktivne odbrane zemlje pred napadačem. Komunisti se moraju listom odazvati mobilizaciji. U vojsci moraju najdoslednije da se zalažu za podizanje borbenog duha otpora, da se bore protiv pete kolone, protiv naginjanja kapitulaciji koja bi vodila izdaji zemlje...«

Titov izveštaj o tome (pismo Kominterni):

»Tu odluku Partije članstvo je sa oduševljenjem prihvatilo i to je učinilo u vojsci vrlo jak i dobar utisak kad se vidjelo da se komunisti prvi javljaju u borbu za odbranu nezavisnosti naroda Jugoslavije. Mnogi vojni komandanti i Generalštab sabotirali su na svakom koraku...« Tada (maj 1941) je, takođe, znao »da je peta kolona imala izvršno organiziran rad u svim državnim ustanovama« i da je »imala svoje predstavnike na najosjetljivijim mjestima«.

»Anacionalna buržoazija« je krenula putem izdaje. »Od svih bivših građanskih partija i njihovih rukovodstava, niko, osim dr Ribara i još nekih, nije istupio protiv svirepe politike okupatora i domaćih izdajnika«, pisao je tada generalni sekretar Partije. To je poznata činjenica, kao i podatak da nije bilo ni jedne značajnije građanske političke grupe koja nije, više ili manje, duže ili kraće, učestvovala u upravljanju Kraljevinom, pa upravo stoga — i o tome Tito piše Kominterni u leto 1941. godine, javljajući o ustaničkom raspoloženju masa — narod se razočarao »u sve bivše vladajuće buržoaske partije, koje su skrivale tako brzi krah Jugoslavije i sadašnje patnje«.

U trenutku napada na Jugoslaviju, vojno pitanje je stavljeno »na jedno od prvih mjesta«. Jer, nastupio je trenutak kada »se ne radi više o tome da li je bolje stojeći umrijeti, nego klečeći živjeti«, već trenutak kada »se radi o tome da je bolje stojeći se boriti, nego klečeći umrijeti«. Na sednicama partijskog rukovodstva u Zagrebu, i u trenutku napada, kada se Tito s drugovima dogovara o traženju oružja za radnike, i nekoliko dana kasnije, kada tenkovi nemačke 14. oklopne divizije ulaze u Zagreb, on govori da je »kucnuo čas« kada treba da se »energično laćamo stvaranja odreda«.

Od tog trenutka, od 10. aprila 1941. godine, počinje stvaranje vojne organizacije ustanka i revolucije. Politička strategija KPJ u ratnoj situaciji, »kad revolucija s najvećom žestinom kuca na vrata«, u širini svoga programa daje prvenstvo vojnoj strategiji. Umesto tadašnje Vojne komisije Centralnog komiteta, sam Centralni komitet, odnosno njegovo uglavnom stalno okupljeno operativno rukovodstvo — Politbiro — postaje Vojni komitet pod rukovodstvom generalnog sekretara Partije. I onda se ta organizacija, kao lepeza, širi do baze — do svake ćelije sa shvatanjem da se komunisti moraju »još upornije organizovati i voditi borbu protiv okupatora i njegovih slugu«.

Partija nije priznala kapitulaciju. »Katastrofa koju smo mi komunisti odavna signalizirali« — govori Tito svojim drugovima u

Zagrebu, a onda to ulazi i u petnaestoaprilski proglas CK KPJ — nije razlog za očajavanje, jer »komunisti i čitava radnička klasa Jugoslavije ustrajat će do konačne pobjede u prvim redovima narodne borbe protiv osvajača«. Odlučan da s Partijom povede narode i narodnosti u borbu, Tito ih poziva: »Ne klonite duhom ni onda ako u toj borbi privremeno i podlegnete, jer će se iz ovog krvavog imperijalističkog pokolja roditi novi svijet, zbrisat će se zauvijek korijeni imperijalističkih ratova i nacionalnog porobljavanja, stvorit će se na istinskoj nezavisnosti svih naroda Jugoslavije slobodna brat-ska zajednica«.

U pripremama za ustanak naglašena su dva stava:

— neophodnost uključivanja u ustanak svih osnovnih slojeva naroda pod rukovodstvom Partije (»Partija nije uzalud trošila vrijeme posljednjih godina pripremajući se za ove događaje« — ocenjeno je na Majskom savetovanju CK KPJ);

— uspešna borba se može voditi isključivo kao opštejugoslovenska (»Narodi Jugoslavije treba da se ujedine, bez obzira na politička i vjerska uvjerenja, i da jedinstvenom borbom protjeraju okupatore iz svoje zemlje« — junski proglas CP KPJ; ili: »Trgnite se, Muslimani, odbacite od sebe slugu neprijatelja i ostvarite bratski borbeni savez sa ostalim narodima Jugoslavije, u borbi za slobodu i nezavisnost, u borbi za zajedničku i vašu bolju budućnost«) i sa pouzdanjem da samo svako sam sebi može obezbediti slobodu (25. VII: »Znajte da vaše oslobođenje može i mora biti izvojevano vašim sopstvenim snagama«; 19. VIII: »A ko će nam donijeti slobodu ako se mi sami nećemo boriti?«).

Poziv na ustanak je usledio u vreme kada su završene pripreme (ili uglavnom završene), onda kada su osnovne snage okupatora bile angažovane na Istočnom frontu. Vojna strategija Partije je do tada bila temeljito razrađena. Sva ona borbena i dinamična aktivnost, od aprila do kraja juna (razni oblici diverzija, antiokupatorska propaganda, akcije udarnih grupa po gradovima) prerasta — promišljeno i organizovano — u rat naoružanog naroda. Do tada su komunisti već ostvarili Titov zadatak objavljen početkom maja — »da se usidre u mase i razne masovne organizacije«, i u masama su stvorene »naše oružane snage«, koje — o tome Tito piše u avgustu — »uz pomoć naroda, i sa njim zajedno, moraju progoniti bande kao crnog đavola«.

Tito nije išao na ustanak kao diverziju, nije išao samo na raspirivanje antifašističkog, antiokupatorskog raspoloženja, nije išao na pokret otpora, kao pomoćni front nekom drugom frontu, nego na

rat uz prethodnu »političku i vojnu mobilizaciju svih poštenih rodoljuba, koji su spremni za borbu«. Još u junu je obavestio Kominternu, da uz »masovne sabotaže« i »partizanske odrede za uništavanje komunikacija«, »mi pripremamo narodni ustanak protiv okupatora, jer kod naroda je velika spremnost za borbu«.

III

U organizovanju ustanka i u njegovom uspešnom ostvarivanju, Tito je uvek više insistirao na stvarnom revolucionarnom činu, nego na formalnim revolucionarnim parolama. Samo u partijskim dokumentima se govori o sintezi narodnooslobodilačke i revolucionarne borbe. Upravo stoga je i bila od presudnog značaja vodeća uloga Partije, koja se orijentisala s kombinacijom narodnooslobodilačke političke platforme sa platformom demokratskih, socijalnih težnji narodnih masa. Pokazalo se da je naš narodnooslobodilački pokret bio i masovniji i uspešniji od sličnih pokreta u drugim evropskim zemljama, i da je taj pokret jedini u Evropi stvorio takve oružane snage koje su mogle da uspostave samostalni front, povezujući savezničke frontove u Mađarskoj (Crvena armija) i Italiji (Aleksandrova grupa armija), upravo zbog toga što je bio jedini na čijem čelu nisu stajali buržoazija i građanski slojevi, nego radnička klasa u savezu sa seljacima i drugim patriotskim snagama.

Tito je kao revolucionar i genijalni vojskovođa, revolucionarno-vojnu doktrinu tkao na predratnoj politici Partije masa, na politici ostvarivanoj u Narodnom frontu i vojnu strategiju prilagođavao toj politici i konkretnim mogućnostima ratovanja naoružanog naroda (koji je tek trebalo da osvoji oružje, jer do kasne jeseni 1943. godine ni jednu pušku ni od koga nismo na dar dobili) u uslovima okupacije i razbijene države.

Počinjali smo od partizanskog oblika rata, ali cilj je bio — putem narodnooslobodilačkog ustanka — totalni rat, s jedinstvenom armijom, koja će sve vreme zadržati elemente partizanske vojske, a istovremeno izrasti u savremenu armiju. Odavno je konstatovano da je »u ostvarivanju takve strategije Titova stvaralačka misao dostigla najviši nivo« i da takva strategija »predstavlja krupan doprinos teoriji i praksi oslobodilačkih ratova«.

Poznavajući naše narode, njihove tradicije, običaje, odnose, mentalitet i interese, Tito je u pripremanju ustanka izradio koncepciju partizanskog rata kakav je odgovarao i našim uslovima i našoj tra-

diciji. Presudno je u tome bilo uverenje da će snage ustanka biti dovoljno sposobne da izvrše toliku disperziju neprijateljskih snaga da ih odeljene mogu uglavnom uvek da tuku i da im nameću sukobe tamo gde i kad nama odgovara.

U opredeljenju za takav oblik borbe, Tito je znao da će se »partizanske borbe uporno pretvarati u opšti narodni ustanak svih naroda Jugoslavije«; otud u gotovo svim ondašnjim proglasima poziv: »svi kao jedan u boj protiv okupatora i njihovih domaćih slugu«. Tito je već u avgustu ocenio da »partizanske borbe u Srbiji poprimaju sve više oblik narodnog ustanka«. Istovremeno je Moskvu obavestio da su »svi štabovi i komandiri partizanskih odreda u čitavoj Jugoslaviji u neprekidnoj vezi sa Glavnim štabom partizanskih odreda Jugoslavije«.

Nikad niko pre Tita nije potpunije i svestranije razradio koncepciju rasta ustanka u obliku partizanskog rata. U 16 tačaka, u sažetih sedamdesetak kucanih redaka, kazano je sve bitno o partizanskim odredima, koji se »zovu narodnooslobodilački i zbog toga što to nisu borbene formacije bilo koje političke partije ili grupe... već su to borbeni odredi naroda Jugoslavije« i koji »moraju neumorno razvijati otpor naroda dižući narodne ustanke i stavljajući se na čelo tih ustanaka kao borbena jezgro«. I tu je naglašen nacionalni karakter odreda i ustanaka, ali i zajedništvo svih jugoslovenskih naroda, kao i jedinstvo komande na području čitave zemlje. Već tada, Tito predviđa stvaranje budućih »krupnih vojnih jedinica«.

Ne samo u strateškim rešenjima, nego i u određivanju taktike partizanskih odreda, Tito je imao presudnu i istorijsku ulogu. Imao sam priliku da već u septembru neposredno posle povratka grupe nas Španaca iz logora, čitam Titova uputstva. Jedno od njih mi je pokazao Vlado Popović, sada već poznato kritičko pismo »Čači« za Hrvatsku, gde kaže da ne treba da »idemo da komandujemo tamo gdje ima vojske«, već da sve preduzmemo »da se stvaraju partizanski odredi u čitavoj Hrvatskoj«, jer je to jedini način da »razbijemo, raštrkamo i oslabimo« neprijatelja. Drugove u Hrvatskoj je, u tom pismu, kritikovao i zbog »nepravilnog shvatanja naše strategije i taktike na sadašnjoj etapi«, kada ne treba ići na »frontalne borbe« već na stvaranje »mnogobrojnih, brzopokretnih i istovremeno dejstvjućih odreda, međusobno dobro povezanih, odnosno koji će se preko štabova čas spojiti u krupne udarne jedinice radi prihvatanja nametnute borbe, čas raštrkati i opet zadavati iznenadne udarce neprijatelju«.

Istovremeno je pisaó u »Biltenu« da je partizansko pravilo »da ne budu nikad iznenađeni, da ostanu nevidljivi, a da sve vide i znaju«,

da »ne smiju biti koncentrisani samo na jednom mjestu, već raspoređeni po čitavoj teritoriji koja je pogodna za njihove operacije«, što — i to je vrlo značajno, jer po Titovom shvatanju nema baš nijednog prostora gde se ne može voditi partizanski rat — »ne znači da na teškim terenima partizani ne treba da vrše napade i akcije.« Čak i kada savetuje kako da se organizuje odbrana slobodne teritorije, Tito insistira da »način borbe... treba uvijek da ostane partizanski, bez stvaranja frontova i položaja«. To isto traži i u uputstvu »Kako se osvaja i oslobađa naseljeno mjesto«.

Koliko je sve ono što je Tito u opredeljenju za partizansku strategiju i taktiku bilo zaista novo, čak i za one koji su imali vojno i istorijsko obrazovanje, pokazuju brojni slučajevi nesnalaženja: mnogi naprosto nisu mogli shvatiti splet odnosa odreda i naroda, odreda i odreda, vojnog i političkog, narodnodemokratskog, frontovskog i revolucionarnog... No, ovo nije tema o našim zabludama, nego samo povod za — gradeći na Titovoj kritici — određivanje veličine njegove strateške zamisli. Naglašavajući da partizani moraju stalno da budu »povezani čvrsto sa stanovništvom«, da s njim moraju da »žive u najboljoj slozi«, Tito je kritikovao one koji nisu shvatili »partizansku borbu kao prerastanje u opšti narodni ustanak«, pa su »stvarali ne-kakve vojske i frontove«, pa zatim »naoružane mase raspustili kućama, umjesto da ste razbili krupne jedinice na manje partizanske odrede i vodili neprekidni partizanski rat«, jer »naš ustanak ne priprema se urotnički, za određen dan, nego je to jedan dugotrajan proces«.

Tito od avgusta 1941. godine govori o ustanku kao »dugotrajnom procesu«. Ne posumnjajući ni za trenutak u pobjedu, nije se varao, niti je nama dao da se zavaravamo o brzom trijumfu. Još sam bio u Hrvatskoj (u Karlovcu), kad je stiglo pismo za Končara i Popovića: pisao je tada o nama Špancima, upućujući nas u Bosnu (»partizanski pokret tamo živo buja, ali su potrebni sposobni komandiri i politički komesari«), ali i o tome da »će se partizanske borbe produžiti... i preko zime«.

IV

Naš narodnooslobodilački ustanak, ostvarivan kao permanentni partizanski rat, uspostavio je — paralelno sa stvaranjem revolucionarne armije — celovit sistem revolucionarne vlasti naroda, a da pri tome uopšte nije isticana parola socijalističke revolucije. Međutim, Tito i svi komunisti, organizujući ustanak, nismo — to je Titova ana-

liza — »ni u periodu priprema ni u vrijeme oružane oslobodilačke borbe« ni jednog časa prenebregavali »rješenost da širokim narodnim slojevima Jugoslavije otvorimo perspektivu da će oslobodilačkom borbom ostvariti svoje davnašnje socijalne i nacionalne težnje, da nema povratka na staro«. Pri tome je Komunistička partija i u razradi političke platforme i strateških pravaca oslobodilačke borbe, kao i u svakoj konkretnoj situaciji, tražila i nalazila originalna rešenja. To je slučaj i sa stvaranjem i izgrađivanjem oružanih snaga ustanka, na čemu je zasnovan i naš savremeni sistem opštenarodne odbrane.

Proces rasta i jačanja Narodnooslobodilačke vojske, kao specifične vojne organizacije autentične jugoslovenske socijalističke revolucije, odvijao se u tri faze:

— faza partizanskih odreda, uglavnom vezanih za zavičajnu teritoriju (reč je o seljacima, ali su u tim odredima istovremeno i radnici i napredni intelektualci, koji dolaze iz udaljenih ili bližih gradova);

— prerastanje odreda u brigade, a kasnije i u krupnije jedinice, kada su bili — kao što je Tito pisao u trenutku stvaranja »od mnogobrojnih udarnih i partizanskih brigada i od nekih većih partizanskih odreda regularne NOV Jugoslavije« — »stvoreni preduvjeti za operacije većeg stila«;

— uspostavljanje samostalnog fronta, između savezničkih armija u Mađarskoj i Italiji.

Obično kažemo da je u trećoj fazi — ne samo stoga što je NOV dobila ime Jugoslovenske armije — vojska revolucije izrasla u savremenu vojnu snagu. Međutim, ako ne računamo da smo tada imali i dosta jaku avijaciju, i jake artiljerijske jedinice, i tenkovske brigade, i da smo operacije vršili u neposrednom sadejstvu s Crvenom armijom u Mađarskoj i sa angloameričkim jedinicama na Jadranu, tu je u prvom redu došlo do vrhunskog izražaja iskustvo prethodne faze: kombinacija operacija armijskih snaga u frontalnom nastupanju s jakim, korpusnim i divizijskim snagama u neprijateljskoj pozadini.

U nešto drukčijem obliku, bez tako krutih frontova, karakterišu se i sve naše velike operacije od jeseni 1942. godine. Dobro sam zapamtio početak novembra te godine: tek što smo oslobodili Bihać, Tito me pozvao na Oštrelj. Tada, poveravajući mi komandu jedinicama Prvog korpusa formiranog u Narodnooslobodilačkoj vojsci Jugoslavije, govorio je kako »rukovođenje postaje sve složenije« i kako »zahtijeva mnogo više spremnosti i ratne vještine komandanata, koji su izrasli u procesu dosadašnje borbe, kada se primjenjivala gotovo isključivo partizanska taktika ratovanja«.

A o razdoblju koje je predstojalo, Tito je govorio »taktika ratovanja naše narodne vojske apsolutno mora biti kombinirana s dosadašnjom partizanskom taktikom«, što znači da se i dalje »moramo čuvati krutih frontova« i da »moramo izbjegavati da nam neprijatelj, svojom taktikom, nametne odbranu pomoću dugačkih i rasplnutih frontova«, jer »u našoj vojsci mora vladati isključivo ofanzivni duh, ne samo kad smo u ofanzivi već i u defanzivi«.

Počeli smo ni od čega, ali s ogromnim uticajem u svim osnovnim slojevima naroda, da bismo — gradeći sve na borbi za interese tog naroda — iz rata izašli ne samo kao pobjednici, sa 800.000 boraca u Armiji, nego i kao novo društvo, revolucijom izmenjeno i za ofanzivu mira organizovano.

Sve što smo postigli, Tito je inicirao. Ali i više od toga: Tito je sve naše pohode u pobjede i organizovao, kao genijalni vojskovođa marksističke ideologije.